

DZIERŻAWCA (158) *sb m*

e *jasne*; -*aw-* (130), -*aw-* (47); -*aw-* *KwiatOpis*; -*aw-* : -*aw-* *Mącz* (3 : 2), *UstPraw* (9 : 2), *SarnStat* (91 : 12); *końcowe a jasne*.

sg *N* *dzierżawca* (39). ◇ *G* *dzierżawce* (16). ◇ *D* *dzierżawcy* (10). ◇ *A* *dzierżawcę* (7). ◇ *I* *dzierżawcą* (2). ◇ *L* *dzierżawcy* (2). ◇ *pl N* *dzierżawcy* (34), *dzierżawce* (5); -*y* : -*e* *SarnStat* (25 : 5). ◇ *G* *dzierżawiec* (11), *dzierżawców* (5); *dzierżawiec LibLeg* (2), *ModrzBaz* (2); *dzierżawiec*: -*ów* *SarnStat* (7 : 5). ◇ *D* *dzierżawców* (9), *dzierżawcam* (1) *WujNT*; -*óm* (3), -*om* (3), -(*o*)*m* (3); -*om* : -*om* *SarnStat* (3 : 3). ◇ *A* *dzierżawce* (12); -*e* :-*é* *SarnStat* (9 : 1), -(*e*) (2). ◇ *I* *dzierżawcami* (4). ◇ *L* *dzierżawcach* (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI i XVIII w.

1. *Użytkownik, faktyczny posiadacz, gospodarz, zarządca majątku korzystający z niego z tytułu własności, zastawu lub dzierżawy; possessor Mącz, Cn; heros, usuarius Mącz; auctor, manstutor Cn* (150) : *Gubernator, dzyerzawscza [!] BartBydg 66b; GroicPorz ee; A Potym iefliby go chćieli o ty grńnice gńbńc: tedy temu Dzyerżawcy w tńkowej rzeczy dowod przyydz ma/ iz tńk trzyma ińko mu okazał ten co mu przedał. UstPraw H, B4, G3v, H, H2v; OrzRozm S2; BielKron 379v; Bonae fidei possessor, Sprńwiedliwy dzyerżawcń/ ten yńkoby ktńry co zń dobrym prńwem dzyerży. Mącz 126a; Usuarius dicimus qui rei usum capit, cuius usus est, Ten ktńri bierze pożytek/ dzyerżawcń. Mącz 510d, 314c; BudNT Act 4/34; Ktory obowńzek sćińgałby fię potym y nń ony/ ktorziby po nich/ nń te beneficiań Ńbo po sńmierći pirwńzego dźierżawce [prioris possessoris]/ Ńbo ińkim inńzym prńwem nńftńpili ModrzBaz 139, 76v; SkarŻyw 518; ZapKńscier 1581/22v; IZ przy wykupnie dńbr nńłzych Krńlewfńkich/ zwyńko fię przydńwńc: że Dźierżawcy [tenutarii JanStat 100]/ z ktńrych rńk bywńiń dobrń wykupowńńc/ cięńżkośći y trudnośći znośić bywńiń przymufńzńni SarnStat 98, 52, 234, 633, 847, 1199 (14).*

W pończeniach szeregowych (10): *PO kńżdęgo Stńrofty/ Dźierżawce/ Celnikń/ Mytnikń/ Zupnikń sńmierći/ pan Podńkńrbi Koronny/ zń rofkazńniem nńłzym pońńc ma dla vczynińnia Inwentarzń SarnStat 342; rofkazemy Stńrośćie/ Burgrńbińmu/ Dźierżawcy [capitaneo, burgrabio aut tenutario nostro JanStat 1087] nńłzemu/ do ktńręgokńlwiek kmieć vćieńkń/ Ńby kmieć był wrńcon przez pońrzodek prńwń SarnStat 662, 342, 361, 519, 997, 1202 (10).*

W pończeniu z nazwń geograficznń (11): *Geor Beńki dzyerżawcń kroiovi fię poddał BielKron 377v; KwiatOpis C3; StryjWjaz Av; Pomorńkim myefkaińczim dzerńszawczom Ńfzńnymuyemy ZapKńscier 1582/32v; StryjKron 707; Andrżę Knińż Kńpuftń Brńcńńwńki Dźierżawcń Owrucki SarnStat 1016, 404, 1018, 1044, 1065, 1195.*

Zwrot: »*dzierżawcę opatrować*« (1): *A my łńmi żebyńmy Stńrofty y Dźierżawce opńtrowńli/ wedle ińko gđzie nalepię y rozumieć bęđziemy SarnStat 104.*

Wyrażenia: »*dzierżawca beneficyj*« (1): *Co iefliżeby tego v terńzniefzych dźierżawiec tych beneficiy [sacerdotiorum possessoribus] nieuprofńzono/ tedyby łńcno vprośić moźono v tych coby po nich nńftępowńc mieli ModrzBaz 139.*

»dzierzawca dobr (krolewskich)« (24): Do tego Dzierzawcy dobr Krolewskich aby drugą Quartę dali w takiej potrzebie RP. *ActReg* 10; W Wielkiéy Polfcze y dzierzawcé dóbr do Vrządu Grodzkiégo pozywáią. *SarnStat* 529, 105, 418, 658, 675, 913 [2 r.] (21); *PowodPr* 82; *SkarKazSej* 693b.

»dzierzawca imienia« (5): O Dzyerżawcy imienia. *UstPraw* G4v, A3v; *OrzRozm* G4; *Mącz* 126b; Sliachetny Pan Maciey Orlowski dzierzawca imienia w Rakownicy *ZapKościér* 4530/10v.

»dzierzawca koronny« (1): Częłto fie odmieniáią dzierzawce Koronni *RejZwierc* 195v.

»dzierzawca krolestwa = dóbr królewskich« (2): Dzyerżawcy Krolestwá/ gdyby byli pozwáni o iáką krzywdę od kogo/ tedy winni przed ładem Zyemłkim ftać. *UstPraw* A, A.

»dzierzawca miasta« (4): Dzierżawcj miał przed Stárofty y Sędźmi máią odpowiedác. *SarnStat* 884 *marg.*

peryfr. »przyszły dzierzawcá nieba« = *człowiek zbawiony, święty* (1): [Bóg] rościągnał ie [niebo] iáko piękny kobierzec háłtowany drogiemi kámieñmi y perlámi/ [...] áby weyrzenie y wzrok fwoy/ przyfzły dzierzawcá wwfelał *SkarŻyw* 258.

peryfr. »dzierzawca nieba i ziemi« = *Bóg* (1): podnołżę rękę moię którą Bog vmocnył ná zwycięłstwo/ do P. B. ná wyfokości/ dzierzawce nieba y ziemi *SkarŻyw* 284.

»opatrzenia duchownego dzierzawcy« = *posiadacz beneficjum* (1): [takowym obyczajem mają być karani] Kánonicy/ Plebani/ Wikárie/ y ini opátrzenia Duchownégo Dzierżawcy [*canonicos, plebanos, vicarios, beneficatos Jan-Stat* 205] *SarnStat* 194.

»dzierzawca wsi« = *possessor villae JanStat* (2): á ná wsiách pánóm álbo dzierżawcóm onych wsi wolno było káždégo poymác *SarnStat* 522; 343.

»dzierzawca zamkow i twierdz« (2): Ale iż przez Dzierżawce Zamków y twiérdz [*per tenutarios castrorum et fortalitorum JanPrzyw* 14] w cudzych kráinách vrodzone Królełtwo w łobie y w częścíách fwych częłtokroć w nieprzełpieczność zwykło przychodźić: dla tego [...] żadnému Książęćiu/ [...] álbo połtronnému którémukolwiek żadného/ zamku/ twiérdze/ álbo miałtá ku rządzeniu [...]/ nie náznáczymy *SarnStat* 891, 490.

»dzierzawca żup« (2): Tákże filary łolné áby były łpifáné: á tych áby żaden dzierżawcá Zup nie śmiał vmnieyłżác y niłczyć. *SarnStat* 339, 393.

Szeregi: »burgrabia albo dzierzawca« (3): tedy czáfu pokoiu Burgrábiá álbo Dzierżawcá [*burgrabius seu possessor JanPrzyw* 5]/ álbo którému iest poruczón/ będzie powinien ij [zamek] opráwowác. *SarnStat* 126, 490, 883.

»dziedzic i (albo) dzierzawca« (3): SToiąc oblicznie przed ładem łzláchetny A. dźiedzic álbo dźierzawcá N. [*de N haeres sive tenutarius JanStat* 450] iáwnie y przez wyznánié zeznał *SarnStat* 1256, 404, 1211.

»opiekun albo dzierzawca« (1): *Fiduciarius heres, Opiekun*/ álbo dzierzawcá czyiego ymienia aż do pewnego czáfu. *Mącz* 126b.

»pan, (albo, i) dzierzawca« [szyk 6 : 1] (7): *Mącz* 380b; Bo tego láthá Miłościwego/ wfłyfłtko przedánié ma fie wroćić do páná y do dzierzawce [*ad dominum et ad possessorem*] dawnego. *Leop Lev* 25/28; *ZapKościér* 1580/ 10v; *SarnStat* 343 [2 r.], 522; iest wiele wrzáłkow miedzy wámi/ ná pány y dźierzawce dobr krolewłkich ná ich chćiwość y niełpráwiedliwość *SkarKazSej* 693b.

»starosta, (i, a(1)bo) dzierżawca« = *capitanus aut tenutarius JanStat* [szyk 61 : 1] (62); *LibLeg* 6/79, 160; *ZapWar* 1537 nr 2494, 1545 nr 2646; Starośtowie y inŝy dzierżawcy imienia nálezego/ czynić gwałtu niemaią około gránic sláchcie *UstPraw* A3v, A3v, K2v; *StryjWjaz* Av; *ActReg* 3v; O Koło opátrzenia Stároŝtow y Dzierżawiec/ które odkład czwartéy części vprzędzić miało *SarnStat* 104, 44, 200, 359, 935, 1203 (51); [by] oddawána byłá/ trzečia [część] Pánom Stároŝtom ábo dzierżawcom. *VotSzl* D, E2v.

2. *Władca jakiegoś terytorium zależny od władzy nadrzędnej; panujący; mocarz* (7) : Dzierżawcá. Známienity Pan. Boiár. Heros. *Calag* 269a; áby w ftánowieniu téy Vniiéy Práwá/ Przywileie/ [...] które ták powŝezchnie wŝyftkim iáko téż každému zoŝobná przynależá/ y których od przodków nálezych y od inych Dzierżawiec Kŝięŝtw przerezczonych doŝtąpili [były trzymane] *SarnStat* 1211; *SkarKaz* 244b.

W połączeniu z nazwą geograficzną (3): Ale Iurko Bełkíey ŝemie dzierżawcá [...] mienił fye być ołdownikiem *BielKron* 375v; O Pompeiuŝu/ bliŝŝéy Hiŝzpánijéy dzierżawcy *Oczko* 18; *StryjKron* 447.

W przen (1) : poniewaŝ nie mamy boiu przeciwo krwi y ciálu/ ále przeciwo kŝięŝtwam y mocárŝtwam/ przeciwo dzierżawcam ŝwiátá [*mundi rectores*] tych ciémności *WujNT Eph* 6/12.

3. *W dosłownym tłumaczeniu Biblii jako polski odpowiednik łacińskiego „possidens”, występującego w miejsce hebrajskiego „mikneh” w znaczeniu ‘bydło, dobyte’* (1) ; przetho iŝ niemáŝ męŝá przechodzącego y nieslyŝfeli głófu dzierżawce [*non audierunt vocem possidentis*] od ptaká niebieŝkiego do bydłeciá *Leop Ier* 9/10.

Synonimy: 1. *burgrabia, dziedzic, pan, starosta*; 2. *mocarz, pan, władca*.